

Lärande som samhandling – samarbete den obeaktade pedagogiska principen

av Karin Eklund och Bengt-Åke Wennberg

I en stort upplagd artikelserie i Dagens Nyheter under våren 2011 beskrev Maciej Zarembo sina intryck efter en rundresa och studiebesök i ett stort antal svenska skolor. Artikelserien var synnerligen kritisk. Ett citat från en intervju illustrerar grundtonen i artikelserien [1].

Vårt skolsystem är bland det värsta som finns. Det är elakt. Lurar ungdomar som har tretton IG i sitt slutbetyg att vifta med studentmössan.

Zarembo har precis som alla debattörer sina egna käpphästar och för fram egna förklaringar och analyser på sakernas tillstånd. De utgår alla från det skräckscenari han beskriver. Det är för övrigt samma skräckscenari om den dåliga skolan som ständigt refereras i de olika politiska utspel som görs och i de debatter som förs i massmedia.

Vi tänkte inte ta upp klagomålen här utan bara konstatera att vi, liksom alla debattörerna, är djupt oroad över vad som nu händer inom hela vårt utbildningsväsende. Vi är också, liksom Sven-Erik Liedman, oroad över att de åtgärder man nu ser som nödvändiga att genomföra för att åstadkomma att systemet skall komma på rätt köl igen sannolikt kommer att misslyckas.

Det mest påfallande med den nya skola vars konturer nu kan anas är att den är så gammaldags. Den är som hämtad från en tid när fakta var svåråtkomliga och den som kunde hålla mycket i huvudet hade en avgörande fördel framför den som inte hade lika lätt att memorera ett stort kunskapsstoff.

Hetsen att ständigt pröva och betygssätta eleverna innebär att det som snabbt kan sägas vara rätt eller fel premieras framför djuplodande resonemang. Rena sakförhållanden är idealiska för rutinrättnings snabba blick.

Det är inte med triumf, inte ens med skadeglädje, som jag uttalar övertygelsen att 2010 års skola kommer att misslyckas. Misstag av den storleksordningen är både sorgliga och kostsamma och det kommer att kräva stor energi att skapa en ny och bättre tingens ordning.

/i boken "Hets" av Sven-Erik Liedman sidorna 268-269 [2]

Var finns den goda pedagogiken?

Zaremba nämner i varje artikel att han någonstans i en och annan skola på sina resor stött på "den goda pedagogiken". Exempler drunknar emellertid i hans beskrivningar av skräckscenariot. Det framgår därför inte helt var den goda pedagogiken egentligen bestod.

Det vi fäster oss vid är att Zaremba uppenbarligen "känner igen" den goda pedagogiken när den väl finns och att han kan se att den skiljer sig från de direktiv som ges. Han kan också se att de arbetsprinciper som vanligen används i skolan motverkar att sådana goda men annorlunda arbetsätt tillämpas.

Vi menar därför att "den goda pedagogiken" varken är något okänt och mystiskt eller ett tillfälligt lyckokast när den förekommer. Det är heller inte någon "metod" som måste godkännas av skolverket. Den är självklar när man väl ser den och den skulle i princip kunna tillämpas överallt och av alla. Vi menar också att de flesta lärare av ren yrkesstolthet skulle vilja kunna åstadkomma den. Om den kunde beskrivas och synliggöras och bli förstådd skulle den kunna få stor uppslutning av alla som har omsorg om våra barn och ungdomars framtid och mognad.

Den fråga som vi tycker omedelbart inställer sig, om man läser Zaremba på detta sätt, är varför "de goda exemplen" inte uppmärksammas och får fäste och varför de inte gör intryck på dem som har att bestämma över de övergripande förutsättningarna för skolsystemet som sådant. Vi tror detta har att göra med att den "praktik" som den goda pedagogiken kräver strider mot den praktik som man vanemässigt arbetat sig in i.

Detta är inte en abstrakt fråga utan en synnerligen konkret verklighet. En av de många verkligt goda pedagogiska inriktningarna – suggestopedi – som vi själva har stor erfarenhet av och som visat synnerligen goda resultat väcker exempelvis föga intresse i skolvärlden. De olika rutiner och praktiker som tillämpas och de rekommendationer som numera förs fram av skolverk och andra förstör och motverkar lärares möjligheter att tillämpa moment i denna pedagogik. Vi tror att det är likadant för många andra lärare och rektorer som vill utnyttja sin erfarenhet av "goda exempel".

Det handlar således inte om en allmän kunskapsbrist – varken bland erfarna lärare eller bland forskare. De resonemang som beskriver den goda pedagogikens natur finns tillgängliga i en mängd uppsatser och skrifter. Sven-Erik Liedman har i boken "Hets" samlat många av dem. Svårigheten att få gehör för "den goda praktiken" bottnar enligt vår mening i de diskursiva praktiker (språkliga samtalsmönster) som man i det offentliga samtalet och i olika beslutsforum vanemässigt tillämpar för att komma fram till olika slutsatser, åtgärder och lösningar som berör utbildning och skola.

Fenomenet "framing"

"Frames" är mentala strukturer som formar hur vi ser världen. De skapar de ambitioner vi har och de syften vi strävar mot. De skapar de slutsatser vi drar, de planer vi gör och därmed hur vi agerar. De bestämmer vad vi anser vara bra och dåligt och vad vi tror skall bli konsekvenserna av våra handlingar – skriver den amerikanske språkvetaren George Lakoff i förordet till sin bok "don't think of an elephant!"[3]

De mentala strukturer Lakoff talar om är individuella språkliga vanor som sedan lång tid är inarbetade genom det offentliga samtalet. De har medfört upparbetade minnespår i hjärnan och kan därför närmast betraktas som del av vår anatomi och ett fysiologiskt faktum. Dessa inarbetade strukturer genererar en inre dialog som startas upp genom processer som kan liknas vid induktion och resonans.

- *Induktion* uppstår när en elektrisk ström i en spole genom sitt magnetfält kan skapa ström i en annan spole.
- *Resonans* uppstår när en svängande stämgaflöde genom luftens medverkan kan få luften att svänga och ljud alstras i en resonanslåda.

Det magnetiska fältet och luftens tryckvariationer motsvaras i vårt fall av språket och språkbruket.

José Luis Ramírez talar om språkbruk och tänkande som en inlärd tillämpning av logiska operationer (algoritmer), metaforer och metonymier [4].

- *Algoritmer* är beräkningsregler som vi känner till från datorprogrammering. De hjälper oss att förstå samband i termer av orsak och verkan.
- *Metaforer* är liknelser som gör det möjligt att förstå samband genom att likna det man betraktar med något annat. Elektromagnetisk strålning – ljus – kan exempelvis liknas vid en vågrörelse.
- *Metonymier* gör det möjligt att beskriva samband genom att associera, omvandla eller härleda det man betraktar från något annat näraliggande och redan känt fenomen. Genom att se "materia" som "massa" blev det möjligt att mäta och kvantifiera den. Därmed blev det möjligt att formulera gravitationslagen.

Språket vi lär oss är således inte bara ord som har en bestämd och evig betydelse. Orden bildar begrepp. Dessa formar i sin tur diskursiva praktiker (sätt att samtala och resonera med varandra) som aktiveras när vi hör orden. Det Lakoff kallar "framing" låser tankeströmmarna i bestämda banor. Språket blir ett fängelse som förhindrar att man behandlar annat än det som vanemässigt ingår i den frame (ram) som man valt att använda sig av [5].

Det problem som George Lakoff lyfter fram är att denna språkliga mekanism riskerar att medföra det vi inlett denna artikel med; nämligen att offentliga diskurser – trots vad man praktiskt vet om saken – följer kända och väl inarbetade språkliga mönster. De gör det därmed omöjligt att få gehör för lämpliga praktiska förändringar och åtgärder eftersom dessa inte kan bli förstådda inom den etablerade tankeramen.

Detta är särskilt fallet om den aktuella praktiken skiljer sig avsevärt från vad man normalt vant sig vid att göra. Den ungerske läkaren Ignatius Semmelweiss stötte exempelvis på detta problem när han ville att förlossningsläkarna skulle tvätta händerna innan de förlöste kvinnorna [6].

Väsensförklaringen – den styrande berättelsen

Ett annat sätt att säga samma sak är att varje samtal knyter an till en av deltagarna känd väsensförklaring – inom retoriken kallas den en "topik". Man håller i brist på annat vanligen envist fast vid den väsensförklaring man är invand med. Om man kommer till "ologiska" resultat eller någon skulle föreslå praktiker utanför ramen så betraktas just detta oftast som ett "feltänk".

Ett välkänt exempel på hur tanken och väsensförklaringen låser resonemangen är de experiment som gjordes för att mäta den "eter" som man trodde existerade runt jorden och som ansågs vara mediet för radiovågornas utbredning. Mätningarna som bland annat Albert Michelson och Edward Morley gjorde kunde inte påvisa någon "etervind".

Eftersom man var övertygad om eterens existens trodde man länge att den använda utrustningen hade mätfel och letade efter dessa. Man ställde upp formler för att beräkna felets storlek. Det var först när Einstein konstaterade att mätningarna var korrekta och att formeln inte beskrev felet i mätningarna utan en fundamental egenskap hos ljuset som man kunde överge eter teorin.

Bytet av väsensförklaring är inte så enkelt som att bara byta metafor och släppa tanken på en "eter". Resonemangen om en eter har djupa historiska rötter och har betydelse för många andra resonemang som också är i svang. Det hela bildar ett sammanhängande nätverk av föreställningar som är svåra att bryta och ifrågasätta.

Det som gör den etablerade berättelsen angelägen är att den är känslomässigt engagerande. Den knyter an till historiska erfarenheter och den formar auktoritetsstrukturer och roller i samhället. Samtalen följer en känd och given dramaturgi. Vi brukar därför av förståelseskäl ersätta begreppet "väsensförklaring" med begreppet "styrande berättelse".

Diskursens makt

Erfarenheter som inte stämmer med den styrande berättelsens dramaturgi och fokus görs oviktiga och betydelselösa. De till och med aktivt förnekas. I USA kan exempelvis TeaParty-rörelsen ifrågasätta relevansen av behovet av att höja lånetaket och att minska koldioxidutsläppen eftersom man vill hävda och föra fram en helt annan berättelse – Obamas och finansmarknadens konspiration och svek mot konstitutionen.

När det påstås att de globala finansmarknaderna allvarligt skulle störas och Amerikas pensionärer skulle få se sina pensioner reduceras om man inte höjde lånetaket så svarade Tea-Party-anhängarna – Nej allt skulle bli "just fine". Man sade – "Man kan inte gå omkring och skrämma Amerikas befolkning". Istället uppmanade man Obama att säga sanningen. Man vägrade att delta i att återigen förleda det amerikanska folket att tro på finansiell hårdsmälta och global uppvärmning [7]. I denna debatt är förnekelsen av fakta tydlig. Den är inget man försöker dölja. Man säger helt enkelt "nej" och gör sig onåbar för argument.

Vanligen är man emellertid som medborgare eller intresserad debattör inte uppmärksam på det språkliga fenomen som gör att fakta helt enkelt osynliggörs och negligeras. Man blir då frustrerad över att inte komma till tals om de praktiska problem och förhållanden som måste åtgärdas och förstår inte hur man skall kunna bryta den diskursiva praktik som man är fångad i.

Den fråga som vi ställt oss är därför vilken berättelse som är så stark att den försvårar för engagerade praktiker att få gehör för en god pedagogik och som hindrar spridning och tillämpning av "goda exempel".

Behovet av effektivisering och rationalisering

Tea-party-rörelsen är ett illustrativt exempel. Sakfrågan som behöver diskuteras är lånetaket och växthuseffekten. Men vad som förs fram av rörelsens företrädare är en helt annan berättelse. Denna har enbart skenbart med sakfrågorna att göra.

Vi tycker detta också gäller skolan. Argumentationen vi hör andas inte enbart ett missnöje med skolan och dess pedagogik utan främst en stor oro för att *vi som industrination inte skall kunna hävda oss i den framtida globala konkurrensen*. Kunskaper anses vara en betydelsefull konkurrensfaktor och jämförelser med andra nationer tycks visa att vi ligger dåligt till.

Reformutrymmet är litet. Mer resurser kan inte flyttas över till utbildningssektorn utan konsekvenser för andra delar av den offentliga sektorn. En bidragande oro är att det globala ekonomiska systemet visar tecken på att den finansiering av offentliga sektorn som vi byggt vår välfärd på inte längre är självklar. Diskurserna handlar därför nästan helt och hållet om behovet av *kvalitetshöjning, effektivisering och rationalisering*. Även

om det pedagogiska skräckscenariot är allvarligt nog verkar de ekonomiska argumenten vara *ännu* tyngre och det är dessa som i realiteten styr diskussionen.

Vår tids vuxensagor

Styrande berättelser skall ses som vår tids vuxensagor. De förfinas, renodlas och återberättas i olika variationer men de har alltid en slags anekdotisk evidens. Det som berättas har hänt men det är inte den faktiska händelsen som sådan som förs vidare. Det som slår igenom, och som är den moraliska kvaliteten, är ett sätt att tänka och resonera om de frågor som är aktuella.

När det gäller kvalitetsarbete, rationalisering och effektivisering är det berättelserna om Frederick Winslow Taylor och William Edwards Deming som är de moderna sagor som vi tycker mest passar in på den offentliga diskussion som nu förs. Vi har återgett grunddragen – så som vi hör dem i olika dokument och politiska inlägg – i bifogade Bilaga. Det är således inte innehållet i berättelsen utan sättet att resonera och argumentera som vi kan återfinna i dagens dokument och politiska diskurs.

Vår poäng är att berättelsen bara på ytan handlar om pedagogik utan snarare talar om konkurrenskraft, lönsamhet, effektivisering och ekonomi. Det är inget fel i det. Vad som gör det komplicerat är att den effektivisering man refererar till handlar om "produktion" – och då inte vilken produktion som helst utan en massproduktion av likadana och standardiserade produkter. Det "arbete" man refererar till är manuellt och rutiniserat. Det kan delas upp i moment där var och en får ansvar för sin del av arbetet och det kan styras av förarbetade produktionsplaner.

De arbetsformer man diskuterar kännetecknas i tanken av en vertikal arbetsdelning. Därför handlar berättelsen om hur ledningen bäst kan samordna och motivera människor som förväntas utföra vissa föreskrivna och väl definierade moment så att det gemensamma resultatet blir så bra som möjligt.

Berättelsen handlar om betydelsen av uppföljning, mätning, kontroll och regelsystem för att förmå människor att arbeta rätt och effektivt. De metoder dessa skall tillämpa måste vara möjliga att objektivt fastställa och bevisa. De skall vara enhetliga och likvärdiga.

Berättelsen är stark eftersom den ingår i vårt gemensamma minne och har format de olika sammanslutningar och institutioner som existerar i arbetslivet. I stora drag kan man säga att man i den svenska verkstadsindustrin under 1900-talet nästan till punkt och pricka följde Taylors principer fram till 1970.

Produktionen styrdes då av tidsstuderade nyckeltal och normer som fastställde arbetstakt, belönade kompetens och gav kompensation för olika faktorer som det fanns anledning att särskilt uppmärksamma. Lönesystemet baserades på MTM (Metod Tid Mätning). Detta skulle garantera rättvis lön utifrån kompetens och produktion.

I stora drag har också denna historiska tradition bestämt den lagstiftning och de författningar vi har på området. Det är därför inte att undra på att den nu dyker upp som ett brev på posten när skolan och utbildningsväsendet skall "effektiviseras".

Problemet är att just de åtgärder som anses rimliga inom ramen för denna berättelse kraftfullt eliminerar möjligheterna för en lärare och ett lärarlag att åstadkomma en god pedagogik och därmed också effektivt motverkar den effektivisering man så desperat strävar efter. Vi skall här ge några exempel på detta.

Vad kan effektiviseras?

Det torde emellertid vara alldeles uppenbart att utbildningsaktiviteter och utbildningssystem skiljer sig markant från den massproduktion av fysiska produkter som den styrande berättelsen i Bilagan refererar till. Detta är också vad Sven-Erik Liedman hävdar i sin bok "Hets". Han har i sin bok detaljerat redogjort för de missförstånd som uppstår genom att dagens skoldebatt styrs av samma grundläggande effektiviseringsberättelse som finns i vår Bilaga.

Liedman tar emellertid inte upp "effektiviteten" och oron för att vi inte skall klara oss i konkurrensen som egentligen är den känslomässiga bas från vilken effektivitetsberättelsen hämtar sin kraft. Att effektivisering och ett bättre resultat i utbildningsväsendet behövs är alldeles uppenbart.

I en rapport från Sveriges Kommuner och Landsting som tagits fram inför seminariet "Vilka vägval krävs för en växande välfärd" i Almedalen 2011 ges två ledtrådar till vad som skulle vara betydelsefullt för en ökad effektivitet [8].

Man konstaterar exempelvis att effektiviteten ökar om man som lärare gör "rätt" sak i "rätt" situation. Det handlar således om att möta eleven, eller gruppen av elever, utifrån de omständigheter och förutsättningar som finns just i ett speciellt ögonblick. Det gäller att välja rätt åtgärd både för att förebygga framtida svårigheter och för att hantera aktuella problem.

Man konstaterar också att det mesta som behöver göras i skolan och i offentlig sektor kräver att de olika åtgärderna runt en elev stödjer varandra. Det är således inte bara så att man som enskild lärare kan satsa på sin egen framgång för att få ett bra resultat i mätningarna. Man måste också göra det på ett sätt som stödjer alla andra i deras arbete med den aktuella eleven. Kan en förbättrad samordning åstadkommas skulle detta göra stor skillnad..

Vi menar att vi inte kan vänta till 2030 som Liedman väljer att se som slutmål i sin utopi. Vi har inte råd med ett nytt stort experiment och ett misslyckande. En helt annan berättelse om vägen till ökad effektivitet och kvalitet i utbildningssektorn måste växa fram baserad på dagens professionella och praktiska kunnande om pedagogik snarare än på

gårdagens kunnande om hur man effektivt producerar bilar. Som vårt bidrag till diskussionen presenterar vi här vår syn på vad enligt vår erfarenhet av en praktik som kan kallas god och effektiv pedagogik.

Den jämställda relationen

För en professionell lärare är dialogen det främsta verktyget. Den äkta dialogen kännetecknas av ett jämställt utbyte av erfarenheter. Elever/studenter lär av läraren och lär läraren, liksom läraren lär av dem och lär dem. Att man på detta sätt lär varandra är en mycket välkänd erfarenhet hos alla som någon gång sysslat med utbildning. Genom att engagera sig i en annans lärande lär man sig faktiskt mer om sitt ämne men en sådan berikande dialog kräver att man kan etablera en jämställd relation med eleven. Här skiljer sig det pedagogiska arbetet radikalt från vad som ses som normalt i bilproduktion. I en strikt tillämpning av vertikal arbetsdelning är den över- och underordnade relationen självklar. I utbildningssituationen är den destruktiv.

Samhandlingen

Med samhandling menar vi att lärare och elever formar en gemenskap där det gemensamma agerandet snarare än de individuella prestationerna blir det viktiga. Samhandlingen är pedagogikens grundelement. Ingen kunskap är klart avgränsad och precis utan kan ständigt ses ur olika perspektiv. Ju fler sådana man får tillgång till desto bättre. Som "lärare" är det lika mycket ens ansvar, som elevernas, att inläring sker i *alla huvuden* – och då inte för att den kommer att te sig likadan hos alla, men för att skapa likartade möjligheter för alla deltagare att få en så bred erfarenhet som möjligt. När man lyckas att samhandla på ett konstruktivt sätt är det sannolikt att det gemensamma i agerandet tar med sig förståelsen till en högre nivå.

Man måste i detta sammanhang skilja mellan samtycke och samförstånd. Samtycke innebär att alla tycker, förstår och lär sig samma sak. Samförstånd innebär att var och en förstår något på sitt sätt men ändå så att man förstår varandra. Strävan mot samförstånd ger alltid större klarhet i uppfattningen av något än om man försöker lära ut något bestämt. Om någon tillfälligt skulle tappa taget finns det då mängder av alternativa berättelser och resonemang att ösa insikter ur. I vår moderna värld är samtycke – att alla ser lika på världen – omöjligt att åstadkomma. Däremot är samförstånd en rimlig och möjlig ambition.

Det borde därför vara en självklarhet, även när det gäller förberedelsen för arbetslivet, att elever undervisar varandra, särskilt i komplicerade moment. Också detta är en välkänd pedagogisk erfarenhet. Det blir exempelvis allt mer uppenbart från en stor mängd forskning att det är en viktig del av matematisk förståelse att tillsammans med andra elever få möjlighet att samtala om talen. Matematik kräver ett abstrakt tänkande som

varje elev måste erövra på sitt sätt. Att försöka etablera en för alla lämplig "best practice" för utbildning i matematik av den typ som Taylor rekommenderade, när varje elev och varje elevgrupp är unik, är rent befängt.

Det pedagogiska samhandlandet är svårt att åstadkomma i en värld präglad av konkurrens och av individuella behov av att bli uppmärksammas och visa sig bäst. Samhandlandet riskerar alltid att motverkas av yttre inflytanden i form av standardiserade prov och betygssättning och av omvärldens värderingar.

Man får då som lärare försöka freda eleverna och samarbetet från detta nödvändiga ont så gott man kan eftersom det är en del av livet och det samhälle de förbereder sig för. Att se införandet av sådana strukturer som något som skulle kunna effektivisera undervisningen är emellertid okunnigt.

Den känslomässiga aspekten

I samhällsinriktade och i språkämnerna måste samtal och diskussioner av naturliga skäl vara själva basen för hur kunskapen och kunnigheten skall byggas upp. Först genom ett djupt engagemang utvecklar sådana samtal sin fulla läropotential. Skall sådana samtal och diskussioner vara givande och värdefulla kan de därför inte styras av krav på att man skall förmedla föreskrivna normer och åsikter, begränsa innehållet till givna områden och styra arbetet med straff och belöningar. Man måste istället som lärare bygga på elevernas lust att utforska och förstå.

När det till exempel gäller den engelska grammatiken, som uppvisar avsevärt mycket krångligare aspekter än många svenskar tycks ana, kan man i gymnasiet låta eleverna i små grupper ge sig på att undervisa sina kamrater om ett visst grammatiskt fenomen eller förklara något "komplicerat" språkbruk.

Det bästa är om man kan välja sådant som hela gänget borde ha fått undervisning om i grundskolan. Man måste då omvärdera vad man redan lärt sig och kan förhoppningsvis upptäcka en rikedom i språket som man inte visste fanns.

Sådana mini-lektioner berättar massor om grundförståelse, logisk utveckling och elevernas förmåga att absorbera och bearbeta teoretiskt material. De ger också pregnans åt lärarens egen förståelse av elevernas språkanvändning och det främmande språkets struktur. Kravet på faktainläring och uppföljning och prov på läroböckernas sakinnehåll försvårar möjligheterna för läraren att fullfölja denna typ av pedagogik.

Eleворientering

Den traditionella lektionsformen tar utgångspunkt i lärarens teoretiska kompetens och praktisk-pedagogiska förmåga. Stoffet förmedlas i den ordning och disponeras på det sätt läraren "tror" att eleverna bäst kan tillgodogöra sig det. Vi har erfarenhet av att använda en helt annan princip.

Vi har sedan lång tid djup erfarenhet av ett pedagogiskt arbetssätt som kallas suggestopedi. I den suggestopediska inläringssituationen funderar läraren inte så mycket på elevernas begränsningar. När man lägger upp lektionen utgår man istället från antagandet att eleverna har förmåga att ta till sig oanade och väldiga mängder. När det gäller lektioner i språk kan det handla om ord, fraser och strukturer.

När övertygelsen om elevernas stora lärförmåga manifesteras i lärarens röst och intonation, i kroppsspråk och gester, liksom i materialets oerhörda mängd och kvalitet, så kan även studerande med mycket lågt självförtroende tillåta sig tro på sin egen kapacitet, ge avkall på sina (eventuella) tidigare blockeringar och tillåta inläring på en större höjd av sin förmåga.

Då uppkommer det vi kallar "suggestion". Det faktum att man tror att man kan gör det möjligt att släppa en mängd inbyggda barriärer och föreställningar om sig själv. Vi menar att lockelsen att överskrida sina egna gränser är själva grunden för all inläring. Därför måste klassrumssituationen göra sådana satsningar ofarliga och möjliga. Eleven skall inte riskera att misslyckas eller drabbas av kränkande anmärkningar och håfulla tillmälen. Zaremba skriver i en av sina artiklar att det är stor skillnad att få IG på ett prov och att bli stämplad med IG i pannan. Det är i moment där inte misstagen utan de verkliga framstegen uppmärksammas som den pedagogiska skickligheten avgörs.

Om suggestion

Suggestopedins upphovsman Georgi Lozanov, utgår från att suggestionen är grunden i all mänsklig kommunikation [9]. Som vi tidigare beskrivit har språkbruket mycket stor betydelse. I varje enskilt samtal eller inläringssituation, i alla affärsuppgörelser eller konflikter spelar det stor roll vilka grundläggande berättelser och budskap som ligger som "undertexter" i samtalet och som den tilltalade fångar upp utan att det egentligen sägs. Den talandes åsikt om både sig själv och sin egen position och om den tilltalade och dennes position finns som undertexter i alla resonemang. Läraren kan således genom sitt sätt att formulera sig generera upplevelser av underlägsenhet eller andra negativa känslor som försvårar den pedagogiska processen.

Det finns fabulösa mängder av ständigt strömmande "inflytandeelement" som man, om man börjar reflektera kring dem, kan tämja till stöd för sitt gemensamma pedagogiska syfte. Det är då inte bara språkbruket som spelar roll. Under en lektion kan det vara lä-

rarens röstläge eller parfym, kläder eller blickar, som undermedvetet påverkar deltagarna.

Att eleverna exempelvis får erfarenhet av att inte förstå är en negativ suggestion. Att de får erfarenhet av att det som krävs är alltför lätt och triviale är också en negativ suggestion. En sant positiv suggestion är istället att låta eleverna upptäcka hur väl de faktiskt minns gårdagens pensum.

Ofta medför själva skolmiljön för många en negativ stimulans då den påminner om något obehagligt eller kränkande. För en enskild lärare är det närmast omöjligt att inom ramen för dagens organisation skapa den pedagogiska miljö som främjar en effektiv inläring.

Aktörernas motivation och engagemang

Vi menar att den grundläggande skillnaden mellan att försöka påverka och förändra en verksamhet som syftar till att framställa produkter och en verksamhet som syftar till att möjliggöra ett lärande är att lärandet skapas av självständiga och mänskliga individer.

Den distansering till, och likgiltighet för produkten och "produktionen", som är vanlig och möjlig i en mekanisk verkstadsindustri och som därför gör arbete och aktiviteter mindre känsloladdade kan inte utan negativa konsekvenser finnas i en undervisningssituation.

Detta gäller alla aktörer på alla positioner i systemet. I vår förståelse av det pedagogiska arbetet ingår därför två delar som sällan tas upp av i diskussionen.

- Den första och viktigaste är kärleken till de studerande, en arbetskärlek till deras utveckling och lärande, liksom till det material som ska läras in.
- Det andra är att konsten att undervisa – eller möjligen konsthantverket – är en konst vari finns mycket av scenkonst och musikalitet och där teknik och metod kan ha sin välförtjänta plats, men där det konstnärliga ger liv och blod till det som ska lära ut; alltså mänsklighet.

Lozanov och många med honom hävdar att den kärlek vi menar bör finnas både till eleverna och till ämnet är själva nyckeln till god inläring. Det är just känslan av att vara föremål för uppmärksamhet och positiv omsorg som medför att eleven kommer att motiveras och anstränga sig för att utvecklas och växa. Omvändningen gäller också. Om eleven lyckas är det läraren som i sin tur får möta elevens uppskattning.

Skillnaden mot vad som var fallet i den mekaniska verkstadsproduktionen är att kärleken inte i första hand riktas mot själva prestationen utan mot individernas ambitioner och självbild. Värderingssystem, belöningar och straff som bygger på prestation kan ha stor betydelse i många andra sammanhang i arbetslivet men de motverkar i grunden framväxten av den motivation som gör lärandet effektivt. När lärarna pressas att fram-

bringa resultat i termer av höga betyg på standardiserade prov riskerar detta att påverka relationerna till eleverna negativt.

Likgiltighet, skolk, passivitet och aggressioner

Det klagas allmänt över att människor inte engagerar sig. Om vi godtar Lozanovs antagande om att all mänsklig kommunikation alltid för med sig ett stort mått av suggestioner, måste vi även ta till oss hans idé om att vi alla bär med oss anti-suggestiva barriärer ungefär på samma sätt som vi har ett immunförsvar och som hjälper oss att hålla diverse städse attackerande infektioner stången.

Dessa barriärer hjälper oss att sila i den ständiga strömmen av suggestioner och ger oss en chans att hålla oss någorlunda friska och realistiska trots den enorma suggestionsanhopningen. I praktiken skyddar de antisuggestiva barriärerna oss från att engagera oss i sådant som vi vet att vi kommer att bli störda och må illa av. Vi tänker exempelvis inte alltid på döden varje gång vi ser en döds-kalle på kläderna hos ett barn. Vi låter oss inte förföras av försäljarens smicker.

Dessa barriärer hindrar oss emellertid också från att delta i det mänskliga samspelet på ett konstruktivt sätt. Detta är särskilt allvarligt i en utbildningssituation där samhandlingen, både mellan lärare och elev och mellan eleverna sinsemellan, är den mest grundläggande pedagogiska aktiviteten.

De antisuggestiva barriärerna opererar på olika nivåer. De är

- logiskt-kritiska
- emotionellt-intuitiva
- moraliskt-etiska

Lozanov anser att man i sin lärargärning inte bör gå emot dem eftersom individen när de aktiveras blir aggressiv, "stänger av" eller blir passiv. Läraren bör istället agera i samklang med och respektera dem. Detta är inte alldeles lätt eftersom varje person har sina egna speciella barriärer och "triggers" som gör att de "slår till".

Klassrummet, kamraterna och samhället i övrigt skapar ständigt nya provokationer om det inte struktureras så att det skapas trygghet i samspelet. I det pedagogiska arbetet ligger därför att etablera rutiner där eleverna kan lära känna och uppskatta varandra och genom vilka man som lärare allt bättre kan upptäcka vilka barriärer som finns och hur man kan gardera sig mot att man själv eller andra av misstag aktiverar dem [10].

Skolan som förberedelse för arbetslivet

Skolan är till sin djupa egenart samhällsbevarande. Tayloristiskt influerade resonemang och ordningar var viktiga i en skola som skulle förbereda eleverna för industrisamhället. Nästan alla redogörelser av arbetslivet och av de krav som kommer att ställas på framtidens medarbetare visar emellertid att det numera är helt andra kvaliteter som krävs än vid industrisamhällets början.

Tayloristiska grundprinciper är därför alldeles missriktade när det gäller att förbereda eleverna för det framtida kunskapssamhället. Därför är det extra knepigt när man nu i den offentliga diskussionen försöker gå tillbaka till det gamla. Men frågan kvarstår. Vi måste bli effektivare och förbereda eleverna bättre. Hur kan detta gå till?

Kanske är det en alldeles orealistisk uppgift att tro sig om att kunna "planera fram" de elever som kan göra vårt samhälle framgångsrikt och dem själva lyckliga. Kanske kan det räcka att tillse att den potential som var och en besitter utvecklas och kan tas till vara. SKL:s rekommendationer är inte så dumma. Det vill säga

- att man gör rätt sak i rätt tid för varje elev och grupp
- att man agerar så att det man gör inte bara leder till framgång för en själv, utan också stödjer andras ambitioner.

Därför försämras den totala effektiviteten av yttre ingrepp i arbetsformerna eftersom dessa vanligen görs utan förståelse för den aktuella gruppens speciella situation och mognad. Därför försämras effektiviteten av alltför stora klasser, av för lite tid för en individualiserad förberedelse och av brist på möjligheter för att ta reda på både potentialerna och de suggestiva barriärerna för var och en elev.

Vi är medvetna om att en god pedagogik är mycket intensiv och arbetskrävande. Med dagens scheman, kursplaner och dagens krav på tid och bemanning blir den orealistisk. Vi vet emellertid att den samtidigt ger bättre och framför allt *snabbare* resultat vilket borde kunna utnyttjas. Vi vet också, med utgångspunkt från vad vi känner till om god pedagogik, att man med dagens åtgärder riskerar att göra situationen än värre eftersom utbytet av insatta resurser blir allt sämre.

Noter

[1] Zaremba M (2011): Det är ingen vacker syn. Så tog teknokraterna kommandot över skolan. – artikelserien hem till skolan del 5, Dagens Nyheter 14 april 2011.

[2] Liedman SE (2011): Hets! – En bok om skolan. Falun: Albert Bonniers Förlag.

- [3] Lakoff G (2004): don't think of an elephant. White River Junction: Chelsea Green Publishing Company.
- [4] Ramírez JL (2004): Retorik som humanvetenskaplig kunskapsteori. Rhetorica Scandinavia, nr 31, September 2004.
- [5] Lakoff G (2008): The Political Mind. New York: Penguin Group.
- [6] Semmelweisreaktionen är uppkallad efter den ungerske läkaren Ignaz Semmelweis som arbetade på ett sjukhus i Wien. Barnsängsfebern medförde döden för många kvinnor som födde sina barn på sjukhuset. De flesta valde därför att föda sina barn på gatan. Barnsängsfebern grasserade över hela Europa. Semmelweis förstod att barnsängsfeber var en konsekvens av läkarnas bristande hygien och tvingade dem att tvätta händerna efter varje obduktion. Men Semmelweis blev motarbetad, hånad och förlöjligad och slutade sitt liv på ett psykiatriskt sjukhus. Se http://sv.wikipedia.org/wiki/Ignaz_Semmelweis
- [7] Crowley M (2011): The Tea Party's Triumph. Time Augusti 15 2011.
- [8] Sveriges Kommuner och Landsting (2011): Välfärdsrapport. Hur skall välfärden formas i framtiden?
- [9] Lozanov G (1978): Suggestology and Outlines of Suggestopedya. New York: Gordon & Breach.
- [10] Cardell G (2001): Trenätsmodellen. Ett systemteoretiskt redskap för att beskriva helhet och komplexitet i pedagogisk praktik. Diss Stockholm: LHS